

Wprowadzenie

Tematyka opracowań zawartych w tej monografii jest efektem refleksji naukowej wpisującej się w dyskurs z cyklu „Sens i bezsens starości”. Trwające obecnie dyskusje, ale i podejmowane działania związane z postrzeganiem niepełnosprawności i starości jako bezsensownej, wyznaczają tytuł oraz strukturę tego opracowania: *Niepełnosprawność – poznać, przeżyć, zrozumieć*.

Jedenaście autorskich tekstów wzajemnie się uzupełnia. Dotyczą one problemu niepełnosprawności w wielu jej aspektach. Autorzy dokonują analizy niepełnosprawności z punktu widzenia uwarunkowań, postrzegania i doświadczania przez osoby nią dotknięte oraz ich opiekunów, zwracając również uwagę na konieczność podejmowania działań przez system opieki zdrowotnej, społecznej, organizacje pozarządowe w kontekście przywrócenia sensu i wartości doświadczania niepełnosprawności.

Pracę otwiera artykuł Małgorzaty Bilewicz i Piotra Chlebowskiego *Analiza potencjałów osobistych osób niepełnosprawnych*. Autorzy zwracają uwagę na zmiany, jakie zachodzą w postawach osób niepełnosprawnych do siebie i otaczającego świata. Na podstawie badań przeprowadzonych wśród uczestników warsztatów rozwoju osobistego obarczonych różnym rodzajem i stopniem niepełnosprawności, autorzy stwierdzają, że postawy te zależą w dużej mierze od zasobów zewnętrznych i wewnętrznych, którymi dysponuje jednostka.

Uzupełnieniem znaczenia czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które są jednymi z najsilniejszych wyznaczników subiektywnego dobrostanu i satysfakcji życiowej są tezy zawarte w tekście Małgorzaty Bandach *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych z orzeczeniem o celowości przekwalifikowania zawodowego*. Autorka opisuje podstawy prawne oraz możliwości przekwalifikowania zawodowego osób, które utraciły możliwość wykonywania dotychczasowego zawodu w wyniku choroby lub wypadku. Wskazuje na znaczenie w tym procesie doradcy zawodowego oraz indywidualnych cech osoby z niepełnosprawnością, efekty leczenia i rehabilitacji, czynniki środowiskowe i instytucjonalne m.in. miejsce zamieszkania, sytuację na lokalnym rynku pracy, sytuację rodzinną, dostępność środków komunikacji, ofertę szkoleniową placówek edukacyjnych.

Słabsza kondycja fizyczna, psychiczna i społeczna sprzyja sytuacji nadużyć i przestępstw. Jest to również udziałem osób starszych. Przeciwdzia-

łać temu powinny programy profilaktyczne, których przykłady zostały zaprezentowane w artykule Agaty Grajewskiej *Działania profilaktyczne w obszarze niepełnosprawności i starości realizowane przez Komendę Wojewódzką Policji w Białymstoku*. Autorka, wskazując na programy takie, jak m.in. „Bezpieczny Senior”, „Przewodnik Seniora”, dokonuje analizy działań profilaktycznych policji w województwie podlaskim i stwierdza, że realizacja takich programów sprzyja wzrostowi poczucia bezpieczeństwa, zmniejszeniu liczby przestępstw i wykroczeń wobec osób zagrożonych nimi, a także kształtowaniu się partnerskiej współpracy policji z lokalną społecznością.

Jeszcze inne oblicze poznawania niepełnosprawności proponuje Dorota Żuchowska-Skiba. Autorka w tekście *Od paternalizmu ku partnerstwu. Modele działań organizacji pozarządowych w świetle analizy treści stron internetowych* ustala, czy działania organizacji pozarządowych na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych w Polsce wpisują się w model paternalistyczny, oparty na tradycji charytatywnego wspierania osób niepełnosprawnych oraz działania na ich rzecz przez osoby sprawne, czy raczej partnerski, czyli uwzględniający głos tego środowiska na etapie planowania i realizowania działalności. Wnioski z badań są interesujące.

Drugą część publikacji *Niepełnosprawność – przeżyć*, otwiera tekst *Autonomia czy przemoc? Wybrane problemy osób niepełnosprawnych – na podstawie badań przeprowadzonych na terenie województwa śląskiego* autorstwa Iwony Wagner i Hanny Wiśniewskiej-Śliwińskiej. Jest to swiste studium przypadku, w którym autorki na przykładzie badań 11 osób niepełnosprawnych o zróżnicowanej sytuacji życiowej, rodzinnej, prawnej ustalają, czy osoby te mają zagwarantowaną autonomię, czy też znajdują się w sytuacji przymusowej, nacechowanej niejednokrotnie przemocą.

Pod względem zastosowanej metody badań w podobnym tonie utrzymany jest tekst Janusza Rycińskiego *Jakość życia osób niepełnosprawnych na obszarach wiejskich. Studium indywidualnych przypadków*. To opracowanie, wsparte analizą sytuacji życiowych 20 osób z niepełnosprawnością ze środowiska wiejskiego, prowadzi do konkluzji, że osoby obciążone niepełnosprawnością stanowią jedną z najbardziej zagrożonych marginalizacją grup społecznych, a dotyczyć to ma szczególnie osób niepełnosprawnych mieszkających na wsi.

Przeżywanie niepełnosprawności stanowi również punkt odniesienia w tekście Małgorzaty i Krzysztofa Dziegielewskich *Choroby oczu ludzi starszych a jakość ich życia*. Tym razem jednak (jak sugeruje tytuł) rozważania dotyczą upośledzenia sprawności narządu wzroku, które szczególnie w okresie starości staje się istotnym czynnikiem przyczyniającym się do utraty sprawności i niezależności życiowej osób chorych. Autorzy omawiają najczęstsze problemy okulistyczne wynikające ze starzenia się narządu wzroku oraz związane z jego chorobami sposoby oceny jakości życia.

Na podstawie badań własnych twierdzą, że „współczesne metody leczenia chorób oczu poprawiają jakość życia pacjentów”. Ważne jest jednak odpowiednio wczesne rozpoznanie tych zaburzeń oraz skierowanie do właściwego leczenia specjalistycznego.

Trzecią część książki poświęconej zrozumieniu niepełnosprawności otwiera tekst Justyny Juszcak *Środowisko lokalne miejscem wsparcia i rozwoju osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ludzi starszych*. Autorka zwraca uwagę na rolę, jaką może – i powinno – odegrać środowisko lokalne we wspomaganiu rozwoju potencjału tych dwóch grup ludzi zagrożonych wykluczeniem społecznym. Podkreśla przy tym znaczenie kształtowania i utrzymywania więzi społecznych, angażowania się i organizowania środowiska lokalnego, ale także zwalczania stereotypów przyczyniających się do stygmatyzowania osób niepełnosprawnych, czy starych.

Mariusz Zemło w tekście *Niepełnosprawność w doświadczeniu mieszkańców dużego miasta* próbuje znaleźć odpowiedź na szereg pytań związanych z doświadczaniem obecności osób niepełnosprawnych w świadomości mieszkańców dużego miasta. Analizie poddaje oceny obserwowanych w stosunku do nich zachowań, otrzymywanej przez nich pomocy, a także opinii na temat tego, jakie powinny być kierunki tej pomocy, by życie osób niepełnosprawnych było łatwiejsze.

Przykłady „dobrych praktyk” inspirujących do podejmowania skutecznych działań przeciwdziałających społecznemu wykluczeniu zagrożonych nim jednostek i grup społecznych odnaleźć można również w opracowaniu *Wybrane aspekty inkluzji społecznej* autorstwa Anny Szafranek i Jerzego Hallickiego. Autorzy rozważają możliwości zapewnienia pełnego uczestnictwa w życiu społecznym osobom niepełnosprawnym, osobom starszym i rodzicom samotnie wychowującym dzieci – grupom potencjalnie narażonym na wykluczenie społeczne. Kwestie te rozpatrują przede wszystkim w aspekcie prawnym i organizacyjnym. W przypadku osób starszych skupiają się na często nierozpoznanym problemie starszych kobiet doświadczających przemocy w rodzinie, związkach partnerskich, a w przypadku osób z niepełnosprawnością, ich rozważania koncentrują się wokół barier, na jakie napotykają te osoby na rynku pracy.

„Zrozumieć niepełnosprawność” można również poprzez pryzmat opiekuńców osób niepełnosprawnych. Taka perspektywa obecna jest w opracowaniu Agnieszki Salon *Obciążenie i satysfakcja opiekuna nieformalnego sprawującego opiekę nad osobą z otępieniem w chorobie Alzheimera*. Spojrzenie na problem niepełnosprawności z perspektywy opiekunów osób niesprawnych kognitywnie daje nam dodatkową perspektywę w rozumieniu problemów związanych z fachową opieką nad osobą niepełnosprawną. Jak potwierdziły to zaprezentowane badania, sprawowanie opieki modyfikuje lub zmienia dotychczas pełnione role przez opiekuna, pogarsza jego kondycję

psychofizyczną, jest przyczyną depresji, wypalenia. Potwierdza to opinię, że opieka nad osobą z otępieniem stanowi najtrudniejszą sytuację opiekuńczą, związaną z dużym poczuciem obciążenia, ryzykiem wystąpienia depresji, izolacji społecznej i pogorszenia jakości życia. Natomiast poczucie satysfakcji związanej z pełnioną opieką jest duże.

Zawarte w książce artykuły ukazują wielopłaszczyznowo problem osób z niepełnosprawnością. Podjęte rozważania nad tym wątkiem, będące rezultatem zainteresowań naukowo-badawczych autorów poszczególnych opracowań, pozwalają przybliżyć wielowymiarowość niepełnosprawności, stanowiąc impuls do dalszego pogłębiania wiedzy w tym obszarze.

Redaktorzy